

ГРОМАДЯНСЬКЕ ВИХОВАННЯ ПІДЛІТКІВ У КОНТЕКСТІ ПЕДАГОГІЧНОЇ СПАДЩИНИ А.Б. РЕЗНІКА

Оксана ФІЛОНЕНКО (Кіровоград)

На сучасному етапі розвитку української державності життя висуває перед освітянами глобальні проблеми, однією з яких є громадянське виховання особистості. Актуальність громадянського виховання особистості у сучасному українському суспільстві великою мірою зумовлюється необхідністю державотворчих процесів на засадах гуманізму, демократії, соціальної справедливості, що мають забезпечити усім громадянам рівні можливості для розвитку й застосування їхніх потенційних здатностей, досягнення суб'єктивно привабливих і водночас соціально значущих цілей як умови реалізації найголовнішої соціально-психологічної потреби особистості – потреби у самовизначенні та самоствердженні.

Проблема громадянського виховання була актуальною в історії наукової і педагогічної думки, її важливість і актуальність висвітлено у наукових дослідженнях. Методологічним підґрунтям виховання молоді є праці Г. Ващенко, Б. Грінченка, О. Духновича, І. Огієнка, С. Русової, Г. Сковороди, К. Ушинського, А. Макаренка.

Різні аспекти проблем громадянського виховання розглядали такі дослідники: М. Боришевський, М. Бургін, І. Бех, О. Вишневський, Т. Дем'янюк, В. Поплужний, Б. Павленик, В. Лозова, М. Рагозін, які переконливо доводять, що процес громадянського становлення особистості вимагає постійного аналізу, науково-творчого обґрунтування та розробки інноваційних технологій його здійснення.

Сутність і особливості виховання громадянськості, зміст і методи виховної діяльності на різних етапах розвитку українського суспільства розкрито у працях І. Беха, Н. Бібік, С. Гончаренка, І. Зязюна,

В. Кременя, О. Киричука, Г. Пустовіта, М. Боришевського, О. Красовської, О. Сухомлинської, К. Чорної та ін.

Розвиток педагогічної науки і практики в сучасній Україні неможливо уявити без осмислення наявного потенціалу наукових досліджень у педагогіці та без звернення до нагромадженого у вітчизняній і світовій науці дієвого арсеналу інноваційних ідей. Тому на сучасному етапі науковці й практики все частіше звертаються до різних джерел, зокрема, до прогресивного досвіду педагогів минулого, без усвідомлення і конструктивного застосування якого неможливе успішне розв'язання поставлених перед ними завдань.

Поруч з видатним педагогом В.О.Сухомлинським на Кіровоградщині виросла група теоретично підготовлених, ініціативних керівників шкіл, які шляхом систематичних пошуків, експериментальних досліджень згуртували колективи педагогів-одномудців, досягли стабільних результатів у навчанні і вихованні учнівської молоді. Серед них був Арон Борисович Резнік (1919-1995), талановитий освітянин, кандидат педагогічних наук, який з 1963 по 1979 рік очолював Гайворонську загальноосвітню школу № 5 Кіровоградської області. Він у числі тих, хто започаткував в області систему вивчення і реалізацію ідей В.О. Сухомлинського про розумове виховання учнів. Створена ним оригінальна творча лабораторія Гайворонської школи № 5 стала відомою за межами області, а також у республіках колишнього СРСР. У 70-ті роки ХХ ст. досвід шкільного колективу був представлений на обласних, республіканських виставках, на III та IV Всесоюзних педагогічних читаннях (2 – Всесоюзних, 8 – республіканських та 16 – обласних конференціях), висвітлювався в плакатах та методичних рекомендаціях обласного ІУВ, в 10 книгах, численних

брошурах, у союзній та республіканській пресі [3, с. 19]. Творчий доробок А. Б. Резніка надзвичайно вагомий: 6 книг, 18 робіт у наукових збірниках, близько 300 статей. У своїх творах він сформулював низку цінних ідей, які за своїм змістом і характером відповідають педагогічним потребам сьогодення.

Мета статті полягає в розкритті поглядів А. Б. Резніка на проблему громадянського виховання підлітків, в актуалізації доробку педагога з досліджуваного питання в сучасних умовах.

Пріоритетним у вихованні А. Б. Резнік як і В.О.Сухомлинський, вважав формування творчої особистості, свідомого громадянина-патріота. Першочерговою умовою формування рис громадянина педагог вважав організацію емоційно насиченого, діяльного (з трудовою основою) життя школи, розвиток громадянської активності кожного індивіда в контексті діяльного життя шкільного колективу. Він визначив підлітковий вік як особливо важливий для формування громадянина і твердив, що риси громадянина виховуються безліччю впливів педагогічного характеру й некерованими соціальними впливами.

А тому і як вчитель історії та суспільствознавства, і як директор школи А.Б. Резнік прагнув того, щоб як уроки так і позакласні виховні заходи Гайворонській загальноосвітній школі № 5 були спрямовані насамперед на формування активної громадянської позиції школярів, розвиток їхньої самостійності, ініціативи, творчості.

Цьому сприяв і багатий арсенал ефективних форм і методів навчально-виховної роботи в школі: збори, диспути, конференції, бесіди за «круглим столом», вечори, зустрічі, соціологічні дослідження, творчі проблемні завдання, самостійні творчі роботи тощо.

Особливу роль відігравали в житті колективу учнівські збори, які нерідко задавали тон і темп активного шкільного життя, давали старт новим цікавим справам і починанням. Збори присвячувались обговоренню важливих проблем, які нікого не залишали байдужим, пасивним. Ось лише окремі з них: «Головна справа твоя», «Твоя активна життєва позиція», «Виховуй себе», «Ти і хвилинка», «Кожному – справа, від кожного – відповідальність», «Праця у твоєму житті і ти у праці», «Твоє громадянське обличчя».

Арон Борисович вважав, що питання, які виносяться на обговорення, повинні бути цікавими для учнів, нестандартними, оригінальними. «Нестандартне формулювання питання, що містить в: стержневу ідею, – підкреслював він, – викликає інтерес зборів,

який необхідно закріпити і розвинути в ході підготовки до них» [4, с. 39].

Підготовка і проведення кожного позакласного виховного заходу «Природа і ми», «Економістом бути зобов'язаний», «Коли одягнеш солдатську шинель» були для учнів справжньою школою громадянського становлення. Нерідко на підготовчому етапі необхідно було провести анкетування, соціологічні дослідження, взяти інтерв'ю, підготувати виступ і т.д.

Так, при підготовці вечора, присвяченого проблемі вибору професії, старшокласники отримали завдання такого змісту: «Взяти інтерв'ю у людини, яку ти поважаєш як професіонала, поставивши їй запитання, які хвилюють: Що в професії найбільше захоплює? Що в професії негативного? Чи вимагає професія постійного вдосконалення майстерності, навчання? Який шлях до оволодіння професією? Яких якостей вимагає ця професія від людини?».

Аналіз матеріалів інтерв'ю був майстерно використаний у проведенні вечора, став предметом обговорення на уроках суспільствознавства, в роботі з батьками [3, с.134].

А.Б. Резнік прагнув ввести кожного свого вихованця в цей світ не байдужим спостерігачем, а «активною діючою особою, яка має свою позицію, свою точку зору, свою зацікавленість у тому, що відбувається в світі» [5, с.320]. А тому при проведенні виховних заходів основна увага зосереджувалась на формуванні й утвердженні власної позиції, усвідомленої відповіді на питання: Як ти ставишся до цього факта (події, інформації, думки)? Чи згоден з такою точкою зору? Яка твоя думка? Як можеш її обґрунтувати?

Постійна увага приділялась навчанню культури спілкування, ведення діалогу, дискусії. Однією з улюблених форм роботи був у Арона Борисовича диспут. «Специфіка диспуту як форми роботи насамперед у тому, – підкреслював А.Б.Резнік, – що він створює проблемну ситуацію, спонукаючи кожного усвідомити своє ставлення до питання великої світоглядної чи моральної значущості». «Необхідно вчити і культурі ведення диспуту, і – ширше – культурі спілкування. Учні повинні знати, що таке диспут, у чому його особливості, як він буде проходити, як до нього готуватись тощо» [5, с.348-349].

На етапі підготовки до диспуту з'являлись на спеціальному стенді «Інформація до роздумів»:

оголошення про тему і час проведення диспуту;

питання для обговорення;

протилежні точки зору;

спеціальні рубрики: «Хочу запитати», «Підтримую», «Прошу слова», «Не згоден», «Пропоную».

Готуючись до диспуту, учні проводили соціологічні дослідження, брали інтерв'ю, виконували практичні завдання, зустрічались з представниками владних структур, господарниками, економістами, проводили рейди, організували творчі зустрічі, тематичні виставки тощо.

А. Б. Резнік був майстром створення проблемних ситуацій у навчанні й вихованні. Наприклад, на одному зі своїх уроків з суспільствознавства він запропонував випускникам уявити таку ситуацію: «Ваші мрії збулися, кожен став тим, ким хотів (називає обрані учнями професії). І ось трапилось фантастичне: доля звела всіх вас на безлюдному острові. Що будете їсти? У що одягнетесь?» [3, с.160].

Подібні ситуації, проблемні питання спонукали до роздумів, пошуку нестандартних рішень. Директор прагнув навчити старшокласників висувати гіпотези і шукати переконливі аргументи для їх доведення.

Одним з перших Арон Борисович запровадив на своїх уроках тестування учнів, широко використовував опорно-логічні схеми, ефективні методи формування критичного мислення школярів. «Найважливіше, – підкреслював він, – своя точка зору і аргументація для її захисту» [5, с.349].

Він вважав, що кожний урок суспільствознавства повинен ставати сходинкою у вихованні особистості. У книзі «Громадянське становлення школярів» він писав: «Готуючись до нового навчального року, до зустрічі з учнями, ... я думаю про те, що зробити, щоб кожний урок суспільствознавства допомагав осягненню і зміцненню громадянських почуттів, формував моральні якості... сприяв усвідомленню свого місця в житті» [6, с.6].

А. Б. Резнік умів творчо реалізувати задум уроку, визначити тактичні засоби для досягнення головного стратегічного завдання – зробити вивчення суспільствознавства «інструментом громадянського становлення учнів».

Він вважав, що вивчення курсу повинно збагатити життєвий і соціальний досвід школярів, розуміння актуальних проблем сучасності, незвичайно складних і неоднозначних, виробити вміння співвідносити форму і зміст явищ, розпізнавати їх глибинну суть і вмів кожний свій урок зробити кроком у громадянському становленні старшокласників. «Ясність і усвідомленість громадянської позиції людини залежить від рівня її політичної культури. Її формування вважаю одним із найважливіших завдань учителя суспільствознавства» [5, с.336].

Педагог завжди радів зрілості суджень своїх учнів: «Немає вищої радості для мене, коли на запитання «Що дало тобі вивчення суспільствознавства?» учні відповідають: «Я почав розуміти ту велику відповідальність за майбутнє, яке і мені завтра належить будувати». «Є час, коли людина дорослішає не по днях, а по годинах. Так було при вивченні суспільствознавства» [5, с.362].

Своєрідним звітом випускників про набуті знання і вміння творчо використовувати їх була підсумкова міжпредметна конференція, яка традиційно проводилась у день останнього шкільного дзвінка.

Безперечно, громадянське виховання у сучасному виховному процесі має надзвичайно важливе значення. Повноцінне формування особистості не може позитивно реалізовуватися без громадянської основи. Сьогодні як ніколи важливо спрямовувати дітей і молодь на вибір громадянсько-національних ідеалів та ціннісних орієнтацій у їхньому житті. Всебічне виховання підростаючої особистості в наш час не має сенсу без громадянського компонента.

Отже, творчий доробок видатного педагога Кіровоградщини А.Б. Резніка з питання громадянського виховання дітей є значним внеском у скарбницю педагогічної думки. Теоретичні положення, педагогічні висновки, методичні поради, які він розробив, набувають особливої актуальності у наш час. Сьогодні, у пору активних демократичних перетворень, ми маємо змогу реалізовувати у виховній практиці ті громадянські надбання, які будуть сприяти вибору активної життєвої позиції та свідомого формування громадянського світогляду нашої молоді.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Калініченко Н.А., Перебийніс Г.М. Сучасники В.О.Сухомлинського / Н.А. Калініченко, Г.М. Перебийніс. – Кіровоград. – 1998. – 308 с.
2. Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності // Шляхи освіти. – 2000. – № 3. – С. 7-13.
3. Мудрий І.Л., Поліщук В.П., Постельняк А.І., Романюк Т.Б. Резнік А.Б. вчений, талановитий педагог-новатор / І.Л. Мудрий та інші. – Кіровоград: Центрально-Українське видавництво. – 2011. – 266 с.
4. Резнік А.Б. Самоосвіта учнів у школі / А.Б. Резнік. – К.: Тов. «Знання» УРСР. – 1979. – 48 с.
5. Резнік А.Б. Гражданское становление школьников / А.Б. Резник // Педагогический поиск. – М., 1988. – С. 301-362.
6. Резнік А.Б. Гражданское становление школьников / А.Б. Резник. – М., 1985. – 80с.
7. Чабан О. І. Він був справжнім генератором педагогічних ідей / О. І. Чабан // Освітнє слово. – 1999. – № 7-8.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Філоненко Оксана Володимирівна – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки та освітнього менеджменту Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Коло наукових інтересів: дослідження розвитку освіти й педагогічної думки на Кіровоградщині у ХХ столітті.